

4. Димитров М.Ф. Студентський рух на Україні в період нового революційного піднесення (1910–1914 рр.) у висвітленні газет „Звезда” і „Правда” / М.Ф. Димитров. // Український історичний журнал. – 1986. – № 10. – С. 69–74. 5. Леник В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.) / В. Леник. – Мюнхен, Б.в., 1994. – 181 с. 6. Пашков М.Ю. Формування системи громадських об'єднань в Україні як атрибута латентної державності / М.Ю. Пашков. // Політологічні читання. – 1992. – № 2. – С. 89–94. 7. Поліщук Ю.Й. Національне виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів у діяльності молодіжних об'єднань України в 20-ті роки / Ю.Й. Поліщук. – К.: Генеза, 1995. – 186 с. 8. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ – кінець 30-х років ХХ ст.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 138 с. 9. Студентський вісник. – 1925. – № 8. – С. 1–4. 10. Твердохліб В.Ю. Молодь Західної України у боротьбі за возз'єднання (1919–1939) / В.Ю. Твердохліб. – Львів: Вища шк., 1983. – 124 с. 11. Центральний державний історичний архів України у Львові.

УДК: 35.08:35.071:35.074](430) “ІХ-ХХ”

Юрій Тишкун

Національний університет “Львівська політехніка”

ГЕНЕЗА ДЕРЖАВНОЇ БЮРОКРАТІЇ В НІМЕЧЧИНІ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

© Тишкун Ю., 2011

Розглядається генеза державної бюрократії в Німеччині від моменту її появи до краху німецької державності внаслідок Другої світової війни. Обґрунтовується, що формування державної бюрократії та її раціоналізація відбувались передусім під впливом правлячої політичної еліти і верхівки державного апарату, переважно у відповідь на зовнішньо-політичні виклики, які ставили завдання побудови ефективної “державної машини”.

Ключові слова: державна бюрократія, раціоналізація бюрократії, модернізація, державне будівництво.

Jurij Tyshkun

THE GENESIS OF STATE BUREAUCRACY IN GERMANY: HISTORICAL AND POLITICAL SCIENCE ANALYSIS

In this article reviewed a genesis of the state bureaucracy in Germany since its introduction to the collapse of the German state as a result of World War II. The conclusion is that the formation of the state bureaucracy in this country and its rationalization took place primarily under the leadership of the ruling political elite and the leadership of the state apparatus, mainly in response to the foreign policy challenges that set the task of building an effective state.

Keywords: state bureaucracy, bureaucracy's rationalization, modernization, state-building.

Класична школа дослідження бюрократії, започаткована М. Вебером (1864–1920), визначає три ефективні засоби забезпечення політичних потреб суспільства в управлінні: 1) *патримоніальна бюрократія* (характерна для традиційних суспільств, яка формується князем з його особистих слуг, які мають вирішувати його господарські справи); 2) *феодальна система* (дворянин, який отримав феодал чи “кормленіє”, безоплатно виконує управлінські функції на належній йому території); 3) *раціональна бюрократія* характерна для модерних суспільств (в її межах чиновники, відібрані за конкурсом, з фаховою освітою і навичками, служать державі за заробітну плату, керуються правом,

а їхні стосунки з керівництвом, а також підлеглими і відвідувачами у межах службової ієрархії відзначаються регламентованістю, безособовістю і неупередженістю) [4, с. 646–647, 648, 650–651, 663]. Якщо патримоніальна бюрократія демонструє ефективність, розраховуючи на додаткову (не передбачену законом) плату – хабарі, то раціональна бюрократія виконує свої функції добропорядно, виключно за офіційну заробітну плату, а також перспективу отримання пенсії. Різновид останнього виду управління становить діяльність “джентрі” (нетитулованого дрібного та середнього дворянства Англії), які свого часу безоплатно виконували функції управління суспільними процесами на територіях, власниками яких вони були.

Враховуючи класичну теорію бюрократії М. Вебера, “функціональної” (симетрична, ієрархічна структура і характерно бюрократичні процедури) і “субстанційної раціональності” (чиновницькі звички (навички), постійності, легальності, формалізму, нейтралітету і їх об’єктивності, несамовладної діяльності (“sine ira et studio” (без гніву і пристрасті) – М. Вебер), обрхованих правових норм безвідносно до їх змісту і з однаковим застосуванням до усіх людей і ситуацій) [12] дослідники визначають деякі показники, використовуючи які, можна аналізувати процес формування раціональної державної бюрократії в конкретній країні та рівень успішності функціонування бюрократичного апарату. Йдеться про такі *індикатори*, як: 1) професійність; 2) деполітизованість; 3) регламентація службової діяльності; 4) дотримання етичного кодексу; 5) достатнє матеріальне забезпечення тощо.

Мета роботи – проаналізувати історію становлення державної бюрократії в Німеччині від моменту її появи на початку Нового часу і до краху бюрократії Німецької імперії у 1945 р.

Історії становлення і розвитку бюрократії в Німеччині та особливостям її функціонування приділяли увагу чимало дослідників, як західних (Г. Гегель, К. Маркс, Ф. Енгельс, Р. Міхельс, К. Фрідріх, Ю. Габермас, Ф. Фукуяма, К. Малларте), так і російських (Л. Гімпельсон, В. Макаренко, Ю. Давидов, П. Гайдено, М. Масловський, О. Окусов, І. Василенко) та українських (В. Цветков, М. Буник, І. Сало, В. Слющинський), однак особливості розвитку раціональної бюрократії у цій країні розглядалась лише фрагментарно (К. фон Клаузевіцем [7], А. де Токвілем [11], М. Вебером [4], Ф. Гаєком [5], Л. фон Мізесом [9], Х. Арендт [1], Й. Шумпетером [12], Ф. Буріном [13], М. Босцатом [2], К. Левінсоном [8], І. Василенком [3], К. Новіковим [10]), що свідчить про потребу системного і цілісного дослідження цієї проблеми.

Для німецьких земель впродовж різних періодів їх історії було характерним використання усіх вищеперелічених засобів задоволення потреби в державному управлінні. Так, поява патримоніальної бюрократії пов’язана з поширенням у 56 р. до н. е. – 476 р. н. е. на півдні і західні німецькі землі Римської імперії. Така бюрократія комплектувалась з рабів та вільновідпущеників імператора, які виконували свої службові обов’язки за грошову і натуральну плату. Її існування забезпечувалось функціонуванням грошової економіки (яка, за рахунок зібраних податків, давала можливість утримувати розвинений чиновницький апарат), пошт та доріг. Ця бюрократія на рівні провінцій поєднувалась на низовому рівні з системою самоврядування міст-муніципій, урядовці яких виконували свої службові обов’язки на безоплатній основі. Однак занепад товарно-грошових відносин і збір податків натурою у період кінця Римської імперії доби доміную (IV–VI ст н. е.) зумовили занепад цієї патримоніальної бюрократії. Із занепадом Римської імперії на німецьких землях утверджується альтернативна бюрократичному управлінню феодальна система. Остання проіснувала аж до XVIII ст. і була остаточно зруйнована лише із Великою Французькою революцією [11, с. 30–36].

На думку К. Левінсона, перші паростки раціональної бюрократії на німецьких землях виникають наприкінці середньовіччя. Причиною цього стала зміна спадкового олігархічного управління в імперських вільних містах Священної Римської імперії Германської нації апаратом особисто вільних громадян-чиновників, що оплачувались з міської казни [8, с. 2]. Розвиток основ раціональної бюрократії у цих містах зумовлювався “умиротворенням” і “цивілізуванням”

суспільства, розвитком грошової економіки, спеціалізацією і професіоналізацією праці. Однак поширення корупції в їх апараті спричинило регрес у процесі раціоналізації. Своєю чергою, Тридцятилітня війна (1618–1648) спричинила політичний та економічний занепад імперських вільних міст і зниження їх ролі та деградацію їхнього апарату управління.

Надалі ж, на думку М. Вебера, процес формування державної бюрократії і її раціоналізації на німецьких землях був пов'язаний із переходом від патримоніального управління і дворового господарства великих німецьких володарів (Габсбургів, Гогенцоллернів) до структурованішого і раціональнішого поділу компетенцій і відомств.

Так, формування професійного чиновництва, заснованого на засадах розподілу праці, започатковане управлінськими реформами Імператора Священної Римської імперії Максиміліана I (1459–1519) під тиском турецької загрози. За час його правління відбулось поширення діяльності професійних чиновників на князівські фінанси. Надалі, протягом XVI ст. в розвинених німецьких державах відбулось поширення діяльності професійних чиновників на фінансову, судову і військову сфери. Наступним етапом зміни у династичних державах стало формування вищих колегіальних управлінських установ – урядів, які очолювались або особисто монархом (кабінетних урядів), або єдиним провідним міністром чиновників – главою кабінету [4, с. 658, 659–660].

Зокрема, у німецькомовних володіннях Габсбургів – імператорів Священної Римської імперії патримоніальна бюрократія існувала ще до Війни за австрійську спадщину (1740–1748). Ця війна і викликана нею фінансова криза спричинили реформи Марії Терезії (1717–1780) та Йосифа II (1741–1790), однією з яких була реформа державного управління, теоретично обґрунтована австрійськими просвітниками, зокрема, радником Марії Терезії – юристом Йозефом фон Зонненфельсом (1732–1817). Ця реформа була реалізована у другій половині XVIII ст. У її межах протягом 1760 і 1780-х рр. державне управління і чиновництво були зведені в стійку систему. Після цього у 1780-х рр. розпочався процес безпосереднього становлення бюрократії, який у 1820 р. був майже завершений. Як наслідок, сформувалась раціональна бюрократія, яка характеризувалась незвільнюваністю чиновників, установленою системою оплати праці, пенсій, просуванням по службі та заохоченнями, і, навпаки, заборонаю підробітків та служби разом із рідними, регулюванням службового та приватного життя чиновників законами та розпорядженнями, слідуванням чиновницькій моралі, професіоналізмом на основі закінченої юридичної освіти і просуванням по службі за старшинством, незалежно від віку і дворянського статусу [6, с. 93].

Однак вплив імперії Габсбургів на німецькі землі, а отже, й використання досвіду Австрії під час розбудови державного апарату в інших німецьких державах зменшувалися в міру того, як ідея “Великої Німеччини” (об’єднання німецьких держав за участі Австрії) змінювалась ідеєю “Малої Німеччини” (об’єднання німецьких земель без Австрії, яка остаточно опинилась поза межами багатьох німецьких держав із ліквідацією у 1866 р. Німецької конфедерації). Своєю чергою, з 1806 р. провідна роль у розвитку Німеччини поступово перейшла до Королівства Пруссія, яка після “Війн за об’єднання Німеччини” 1864–1871 рр., набула ознак її гегемонії над Німецькою імперією. Це зумовлювалось цілим комплексом чинників. Так, територія Пруссії становила $\frac{2}{3}$ території імперії, її король був Імператором, який призначав усіх імперських чиновників, включно з імперським канцлером. Пруський канцлер був імперським канцлером, і в такій якості керував імперським урядом, який поширював свою діяльність на армію, банківську і патентну справи, кримінальне, цивільне і профспілкове законодавства тощо. Канцлер водночас був головою контрольованої Пруссією верхньої палати імперського парламенту – Бундесрату, яка, окрім законодавчої діяльності, здійснювала виконавчу владу у різних сферах через свій постійний апарат.

Отже, державна бюрократія Німецької імперії виступала лише проекцією бюрократії Королівства Пруссія. Ця ситуація не змінилась ні після Листопадової революції 1918 р., ні після приходу до влади нацистів у 1933 р., оскільки державний апарат Веймарської Республіки, а згодом і Третього Рейху (принаймні до 1942 р., за Ф. Буріном) зберіг свою спадковість із державною бюрократією Німецької імперії. Державна бюрократія Королівства Пруссія – Німецької імперії

остаточно була ліквідована лише із капітуляцією в травні 1945 р. Третього Рейху державами-переможницями і створенням на її місці “денацифікованого” державного апарату окупованих земель з числа прихильників СДПН та ХДС-ХСС – на заході і КПН – на сході країни [3].

Однак процес формування державного апарату і раціональної бюрократії, зокрема в Королівстві Пруссія, був неоднозначним. Так, як відзначав Л. фон Мізес, пруссаки XVIII ст. мали навіть більше підстав вважати бюрократизм чужим власному “національному духу”, ніж американці [9, с. 25]. Але потреба вивести Королівство Пруссія до числа провідних держав світу змусила спершу короля Фрідріха Вільгельма I (1688–1740), а згодом і короля Фрідріха II Великого (1712–1786) здійснити реформи, внаслідок яких в королівстві був розбудований потужний державний апарат з численною бюрократією.

Правові межі діяльності пруської бюрократії – формальні інституції (за Д. Нортон) були визначені юридичними розробками XVIII ст., зокрема цивільним кодексом Фрідріха II 1751 р. (“*Corpus juris Fridericianum*”) та законом 1797 р. для нових східних провінцій Пруссії, встановлювались загальні принципи і чіткі правові обмеження для діяльності державного апарату. Зокрема, визнавалось, що усі суперечки між виконавчою владою і приватною сферою громадян підпадали під юрисдикцію простих судів. У такий спосіб була забезпечена правова регламентація діяльності чиновників і встановлений контроль за їхньою діяльністю, що було ще одним кроком до раціоналізації бюрократії. Варто підкреслити, що такий крок – побудова теорії і практики правової держави (*Rechtsstaat*), яка регулювала і обмежувала діяльність чиновників через закони і суди, була здійснена в Пруссії як наслідок процесу систематичного дослідження і класифікації усього досвіду Заходу у цій сфері, зокрема ідей великих теоретиків природних законів і моральних і юридичних теорій І. Канта [5, с. 199–210].

Водночас, зазначає А. де Токвіль, кодекс Фрідріха II забороняв освіченим бююкратам – вихідцям з третього стану – посідати найвищі посади на цивільній службі, відводячи їх виключно для дворян, хоча ті ж таки бююкрати-буржуа обіймали посади, “на яких було найбільше справ, причому найкорисніших” [11, с. 197]. Тим самим відкидався один із базових принципів раціональної бююкратії – зайняття посад і просування по службі виключно на підставі професійних знань і підготовки.

Хоча слід відзначити, що така законодавча заборона була зумовлена специфікою кадрового складу бююкратії Королівства Пруссія. Оскільки зразком Фрідріха Вільгельма I та Фрідріха II була державна бююкратія абсолютистської Франції часів Людовіка XIV і Кольбера, то саме з цієї держави було запозичено не лише ідеї й методи розбудови пруської адміністративної системи, але й кадри. Зокрема, збір мит і акцизів спершу було доручено штату з кількох сотень французьких бююкратів [9, с. 25]. І далі, аж до франко-пруської війни 1806 р. перші радники і міністри короля та чиновники нижчого рангу могли бути іноземцями. Відповідно згадані правові норми були покликані захищати державні інтереси і безпеку Пруссії та сприяти збереженню її правлячого дворянського прошарку, опори династії Гогенцоллернів – юнкерства. Відзначена традиція поповнення державної служби Пруссії дворянами тривала від часів Фрідріха Великого і аж до часів Третього Рейху (до 1942 р.), коли пруська і німецька державна служба була поглинута нацистами. Водночас панування юнкерства у політичному житті держави і переваги для нього при прийомі на державну службу мали далекосяжні позитивні наслідки для розвитку пруської (згодом – німецької) бююкратії. Саме юнкери як соціальна група пруського суспільства відзначались такими рисами, як покірність, працездатність, працелюбність, і її представники на державній службі цілком віддавали себе служінню державі, були високоосвіченими і компетентними, незважаючи на цілком спартанську платню [3; 12, с. 423–424, 426–427]. Своєю чергою, прагнення представників “третього стану” Королівства наслідувати у повсякденному житті та діяльності панівний прошарок суспільства сприяло активному сприйняттю представниками буржуазії на державній службі звичаїв і традицій юнкерства в трудовий період соціалізації, і, як наслідок, наклало характерний відбиток юнкерської поведінки і світогляду на усю пруську (і через неї –

німецьку) державну службу. Тим самим були сформовані і описані Г. Гегелем і М. Вебером неформальні інституції (звичаї і традиції), які забезпечували успішне і ефективне функціонування німецької бюрократії як раціональної.

Своєю чергою, організаційну структуру пруської бюрократії як інституту становила система установ з чіткою структурою, створена Фрідріхом Великим. Вона включала в себе: 1) центральний уряд – Генеральну директорію; 2) провінційні міністерства – “канцелярії війни і володінь”; 3) окремий орган управління – канцелярію короля. Генеральна директорія складалась з чотирьох (згодом – восьми) департаментів, штат яких складався з “таємних радників”. Кожен департамент очолював “статс-міністр”. Окремими провінціями (наприклад, Сілезією) управляли провінційні міністерства. Вони формувались із встановленого штату радників, очолювались президентами, які керували двома заступниками на посадах директорів. Своєю чергою, канцелярія короля доводила розпорядження короля до статс-міністрів та інших службовців [10].

Однак, як відзначав К. фон Клаузевіц, на початку XIX ст. структури державного апарату Пруссії прийшли в стан занепаду. Особиста канцелярія короля адмініструвала неефективно. Генеральна директорія як орган влади втратила свої координаційні функції, оскільки посадовці нижчого рівня ігнорували її. Провінційні міністерства, відзначаючись боротьбою за кошти і повноваження між собою, “адміністрували кожне само по собі”, зводячи взаємодію між собою виключно до ділового листування. Функціонування бюрократії загалом було ускладнене правовим хаосом, оскільки Законодавча колегія у відповідь на найдрібнішу потребу “виробляла закони як будь-яку фабричну продукцію” [7].

Поразка Пруссії від Наполеона I у війні 1806 р. і викликаний нею впродовж наступних трьох тижнів розвал держави є свідченням того, що на початку XIX ст. ця держава ще не мала раціональної бюрократії у сучасному розумінні, оскільки остання, за М. Вебером, має здатність витримувати війни і революції у функціонуючому стані. Ця поразка змусила короля Пруссії відновити керованість держави, тоді як потреба виплати Французькій імперії контрибуції у сумі 120 млн. франків викликала потребу у забезпеченні фінансової працездатності. Це зумовило черговий етап реформи державного апарату у межах так званих реформ Штейна-Гарденберга у 1807–1814 рр. Серед них була адміністративна реформа, яка остаточно змінила бюрократичну організацію держави часів Фрідріха Великого новою – за зразком сильно централізованої франко-наполеонівської моделі – останнього слова в науці врядування того часу. Відповідно провінційні міністерства були змінені призначуваними урядом обер-президентами провінцій. На центральному рівні були створені міністерства: військове, внутрішніх справ, іноземних справ, юстиції та фінансів. На чолі уряду був поставлений державний канцлер Пруссії.

Найбільшого розвитку пруська і ширше німецька бюрократія набула на межі XIX–XX ст., коли вона поступово наблизилась до ідеалу раціональної бюрократії. Як відзначав М. Вебер, у цей період відбувався “розвиток і перетворення сучасного чиновництва в сукупність трудящих (Arbeiterschaft), висококваліфікованих фахівців духовної праці, професійно вишколених багатолітньою підготовкою, з високорозвиненою становою честю, що гарантувала бездоганність”. У цій бюрократії отримання постів навіть для політичних чиновників було пов’язане із “університетською освітою, спеціальними іспитами і певною підготовчою службою”, і відповідно високою поінформованістю з приводу справжніх технічних проблем, справ, якими вони займалися [4, с. 657, 661]. Ця бюрократія була організована в апарат, розподілений по міністерствах і відомствах та місцевих адміністраціях і очолювалась урядом на чолі з канцлером.

Хоча така бюрократія не повністю відповідала критеріям політичної неупередженості і безсторонності, оскільки у Пруссії з часів указу Р. Путкамера (1828–1900) “політичні чиновники” на місцях були зобов’язані під загрозою суворих стягнень “представляти політику уряду”, і використовувалась як офіційний апарат для впливу на хід виборів [4, с. 661].

У часи Веймарської республіки, як стверджував Ф. Бурін, німецька міністерська бюрократія цілком відповідала показникам раціональної бюрократії як в “функціональному”, так і в “субстанційному” значенні [13, р. 38].

Однак протягом періоду існування Третього Рейху (1933–1945) відбулась “ерозія” раціональної державної бюрократії. Так, деполітизацію чиновництва часів Веймарської республіки замінила його повна індоктринація ідеологією нацизму, професійність відступила перед вимогами партійності та “арійськості”, ідеєю “корпусу політичних солдатів”. Чиновництво частково втратило в “якості” кадрового складу, оскільки призначення на державні посади набуло форми “відправлення у заслання” партійців НСДАП, які провинились [1, с. 446]. Ідея законів і правил, чиновницької етики, які визначають поведінку чиновника на усі випадки життя, була замінена ідеологічним містицизмом (згідно з гаслом “ми одної думки з нашою кров’ю”) і наданням кожній інстанції права приймати рішення на свій розсуд, враховуючи доцільність (“від випадку до випадку”, за М. Вебером). Як наслідок, зазначає Ф. Бурін, вже у 1942 р. “просочування” персоналу, менталітету і практики НСДАП в державний апарат і судову систему перервало спадковість між раціональною бюрократією Веймарської республіки та бюрократією Третього Рейху [13, р. 43]. Також державна бюрократія була позбавлена єдиного центру управління і координації, оскільки відомча політика і відомчі приписи все частіше підміняли загальний уряд. Імперський уряд, що існував за Веймарською Конституцією де-юре, де-факто розпався на “полікратію відомств” [2, с. 160].

Згодом, зруйнована в період панування нацистів раціональна бюрократія і демонтований після поразки Третього Рейху державний апарат Німеччини були відновлені державами-окупантами німецьких земель на цілком нових засадах. Розгляд причин та специфіки цього процесу в період після 1945 р. зумовлює перспективи подальших досліджень.

Раціональна бюрократія на німецьких землях виникла внаслідок трансформації структур патримоніальної бюрократії та розпаду феодальної системи, які існували раніше. Водночас відсутність протягом більшої частини німецької історії єдиної держави, яка б об’єднала усі німецькі землі, зумовила ситуацію, за якої лідером у розбудові державного апарату і його раціоналізації була та з німецьких держав, яка в конкретний історичний момент виступала лідером німецького світу. Ними послідовно були імперські вільні міста, Австрія та Пруссія. При цьому специфікою Німеччини є те, що за винятком випадку вільних імперських міст, в яких раціоналізація бюрократії була викликана внутрішніми соціально-економічними і політичними чинниками – розвитком зародків громадянського суспільства, в інших випадках процес розбудови державного апарату був викликаний військовими викликами з боку великих держав того часу – Османської та Російської імперій, французького королівства (згодом – імперії). Ці чинники відзначали для німецьких земель необхідність у здійсненні протягом усього періоду Нового часу (і аж до 1945 р.) неорганічної модернізації навздогін, з акцентом на розвитку силових структур і адміністративного апарату держави. Головну роль у її здійсненні відіграла сильна державна бюрократія, яка й формувала громадянське суспільство і спрямовувала його розвиток. Саме успішна побудова раціональної (майже за усіма показниками, окрім вільного доступу на службу для представників недворян) бюрократії зумовила зростання національної потужності Пруссії-Німеччини і її спроможність здійснювати агресивну зовнішню політику, яка й зумовила остаточну ліквідацію Німецької імперії та її державного апарату внаслідок військової поразки 1945 р. Лише після цього під впливом окупації США, Великобританії та Франції і їх політичної та економічної допомоги Німеччина нарешті змогла увійти в коло держав, де відбувається “органічна модернізація”, функціонує раціональна державна бюрократія, контрольована і скеровувана з боку громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму / Арендт Ханна [пер. з англ. В. Верлока, Д. Горчакова] – 2-ге вид. – К.: Дух і Літера, 2005. – 584 с.
2. Босцат М. Закат тисячелетнего рейха / Мартин Босцат [пер. с нем. В. Кузнецова]. – М.: Яуза, Эксмо, 2005. – 288 с.
3. Василенко И. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия: учеб. пособ. для студ. высших учебных заведений [Электронный ресурс] / И. Василенко – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Логос, 2001. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Vasil/14.php.
4. Вебер М. Политика как призвание и профессия / М. Вебер // Избранные произведения: [пер. с нем. М. И. Левина, А. Ф. Филипова, П. П. Гайденок]. – М.:

Прогресс, 1990. – С. 644-706. 5. Гаєк Ф. А. Конституція свободи / Фрідріх А. Гаєк [пер. з англ. М. Олійник, А. Королишина]. – Львів: Літопис, 2002. – 556 с. 6. Гайндль В. Модернізація та теорії модернізації: приклад габсбурзької бюрократії / Вальтрауд Гайндль // Україна модерна. – 2000. – №1. – С. 89–100. 7. Клаузевиц К., фон. 1806 год [Електронний ресурс] / К. фон Клаузевиц. – М.: Госвоениздат Наркомата оборони ССРСР, 1937. – (Бібліотека інтернет-проекта «1812 год»). – Режим доступу: <http://militera.lib.ru/h /clausewitz2/01.html>. 8. Левинсон К. А. Чиновники в городах Южной Германии XVI–XVII вв.: опыт исторической антропологии бюрократии / К. А. Левинсон. – М.: ИВИ РАН, 2000. – 287 с. 9. Мизес Л., фон. Бюрократия / Людвиг фон Мизес [пер. с англ. Е. Журавской; под ред. Б. Пинскера]. – Челябинск: Социум, 2006. – 200 с. 10. Новиков К. Бюрократический централизм [Електронний ресурс] / Кирилл Новиков // Коммерсантъ Деньги. – 2008.03.03. – №8 (665). – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc-rss.aspx?DocsID=858089>. 11. А. де Токвіль. Давній порядок і революція / Алексіс де Токвіль [пер. з фр. Г. Філіпчук]. – К.: Юніверс, 2000. – 224 с. 12. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія / Йозеф А. Шумпетер [пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука]. – К.: Основи, 1995. – 528 с. 13. Burin F. Bureaucracy and National Socialism: A Reconsideration of Weberian Theory / Burin Frederic S. // Reader in Bureaucracy [Ed. R. K. Merton]. – 3rd printing. – Collier-Macmillan Canada, Ltd., Toronto, Ontario. – November 1968. – P. 33–47.

УДК 321.01: 323.1

Ярина Турчин

Національний університет «Львівська політехніка»

ПРИНЦИП САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ | У ПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ О. ЕЙХЕЛЬМАНА

© Турчин Я., 2011

Розглянуто політичні погляди О. Ейхельмана – відомого науковця, громадсько-політичного діяча та ідеолога українського національно-визвольного руху 1917–1920 рр. Проаналізовано його підхід до розуміння змісту принципу самовизначення націй та можливості його використання у вирішенні українського питання. Акцентовано увагу на механізмах реалізації принципу територіальної цілісності держави і захисту національних меншин, вироблених О. Ейхельманом. Доведено актуальність політологічних розробок ученого.

Ключові слова: О. Ейхельман, принцип самовизначення націй, принцип територіальної цілісності держави, захист національних меншин.

Yaryna Turchyn

PRINCIPLE OF SELF-DETERMINATION OF PEOPLES | IN THE POLITICAL CONCEPT OF O. EIHELMANN

Political views of O. Eihelmann a famous scholar, public and political figure and ideologist of Ukrainian national liberation movement of 1917–1920 are considered. His approach to declassification of the principle of national self-determination and its possible application for resolution of Ukrainian question is analyzed. The focus is on mechanisms of realization of the principle of territorial integrity of the state and protection of national minorities, worked out by O. Eihelmann. Relevance of political working-outs of the scientist is proved.

Keywords: O. Eihelmann, principle of national self-determination, principle of territorial integrity, protection of national minorities.

Сучасна держава визначає своєю метою захист від будь-яких дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності країни. З огляду на це,